

játékai a tömegnevelés hathatós és termékeny eszközeinek bizonyultak. Ehhez természetesen célszerű városépítészeti szükséges, amely a mai inkább szenvedélyes és érdekelt tömegatrakciók helyett az igazi kollektív szórakozás lehetőségeit teremtené meg.

9. A védelem és biztonság. Fontos szerep jut a városnak a külső befolyások és érdekellentétek elleni védekezés terén, amelyek akár az állam, akár más társadalmi csoportok irányából fenyegetik. Ez természetesen szoros kapcsolatban van a város függetlenségével. Minél nagyobb hatáskört tud a város kiárcolni a maga, illetve polgársága érdekeinek megvédésére, annál hatalmasabban tud fejlődni az állam keretén belül is, annál erősebben tud ellentálni bármilyen bomlási folyamatnak. Emellett összes kiter-

melt értékeit a maga javára fordíthatja, anélkül, hogy más érdekek adófizetőjévé váljon. Mindehhez természetesen elengedhetetlen a város-szervezés tudatos tökéletesítése. A város minden időkből a haladás uttorója volt, — mondja Déznay, — és annak is kell maradnia. A városstudomány célszerű kimélyítésével, a városoknak tudományos szervezésével, város-tanulmányi hivatalok felállításával bizonyára sok új, időszéri problémá vetődik még fel és nyer megoldást. Az értelmi élet kifejezője a város. Ezért kell magához ragadnia a szellemi vezetést, irányítást, a tömegek nevelését és megszervezését. El kell érkezni így végül is az állam teljes elvárosiasodásához (urbanisation de l'Etat), amikor úgy az elvi, mint a hatásköri összeütközések önmaguktól szűnnek meg. (Kun János)

SZEMLE, BIRÁLATOK

MAKKAI SÁNDOR TÖRTÉNELMI REGÉNYEI

Makkai Sándor változatos és színes egyéniség. Finom és bonyolult érzések megszólaltatója, de gazdag anyagán nem tud elég fölényesen uralkodni s ezért nem teszi eléggé érett író benyomását. Műveiben szembeötlő az írói szándék tisztázatlansága és a mérsékelt művészi elmélyülés. Kedvenc formája a történelmi regény, de a történelem leple alatt olyan problémákat feszeget, amelyeknek vajmi kevés a közük a tárgyalt korokhoz. Makkai alapjában véve egészen modern író: nem a történelem érdekli igazában, hanem az emberi érzélemlát, annak is az a szakasza, amelyre csak legújában terekődött a művészi érdeklődés, a gyermekkor és az ifjuság közötti zsenge átmenet. Aki az *Ördögsekér*-ben, a *Táltoskirály*-ban, a *Sárga vihar*-ban a serdülésnek és az első erotikus élményeknek szentelt fejezeteket olvassa, kissé zavartan kérdezi, miért kell a bájos életlenség több-kevesebb erővel megirt jelenetei fölé oly égbenyuló történelmi színpalakat emelni, melyeknek henyesége olykor már bosszantó. Az első ifjuság édes zavarain oly erős a hangsúly Makkai műveiben, hogy egész fejezetek esnek ki a hisztorikumból és kívánkoznak modern regényekbe. De nemcsak a serdülő lélek rajza miatt nevezném modernnek Makkait, hanem a szenvedély, a féktelen életerő kiélésének avatott ábrázolása miatt is. Makkai *Ördögsekér*-ben van valami bátor és izzig-vérig Lawrence-i hang, mintegy bizonyosságul, hogy a kor szellemei titkos közlekedő edények, melyekben ugyanaz a nedv kering. Amíg Lawrence az exotikus vagy primitív környezetet keresi, hogy az ösztönöket ősi, szabad állapotukban

szemlélhessen, addig erdélyi kortársa a történelemben találja meg azt a fesztelenebb társadalmat, melynek keretei között a szenvedélyek kitombolhatják magukat. A Báthory-testvérpár, a Borgia-testvéreknek ez az erdélyi mása, csak a kései magyar renaissance idején, a féktelen oligarchia virágkorában élhette a maga minden emberi és isteni törvényt lábbal tipró ösztönvilágát. A XVII. század első évtizedeinek története kitünő alkalom az író számára, hogy a testvérpár életsorsán keresztül feltárja az izzó szenvedély és az engesztelhetetlen végzet szövetségét, ezt a két vezérmotívumot, mely vörös fonálként húzódik végig a modern, nyugateurópai irodalom egyes irányzatain. A testvérszerелеm és a szacista vagy korlátlanul gerjedezhetett a kései renaissance egyszerű komor és pompázó pillanataiban, amikor iszonyu hatalom volt kevesek kezében és a rang, a vagyon, a fejedelmi bíbor égrekiáltó bűnök palástja lehetett. Az Ördögsekér azért legjobb műve Makkainak, mert itt az igazi tárgy, az önmagát gáttalannul kiélő szenvedély elemében érzi magát a választott történelmi korban. A történelmi keret itt nemcsak spontán alkalma, hanem tevékeny előmozdítója azoknak a szenvedélyeknek, amelyek Báthory Anna és Báthory Gábor sorsát megpecsételik. Az Ördögsekérben pillanatra sem érezzük a történelemnek azt a színfalszerű voltát, mely egyik-másik Makkai-regényben annyira szembeötlő.

Ez a regény, bár koncepciójában hibátlan és egészében nagyhatásu, részleteiben sok kívánni valót hagy maga után. Telivér ifjui mű, tele az ifjai alkotások erényeivel és hibáival. Makkai ismeri és becsüli a lélektant — témája mindenképpen megköveteli — de kezelésében nem bizonyul eléggé mesternek. Megelégszik a lélekállapot szintetikus és metaforikus rajzával, ami kényelmetlen dagályt okoz:

„Két arc, egyre két arc merült fel előtte a láz vízióiban: a Báthory István elváltozott, haldokló arca a rettenetes valóság tudatától görcsökbbe s kimenekbe torzítva és a Gábor örült ábrázata, abban a kárhozatos pillanatban. Nem, a boszorkány nem lehetett figyelője a saját műve hatásának ezeken az arcokon! Látukra testében és lelkében pokoli szennyfolt égett s kést, kést könyörgött a kezébe, hogy kivághassa onnan a borzalmat, utálatot, kárhozatot!... Meghalni! de könnyű s édes lett volna: de mi vár a halál után reá?... Ítélet, kárhozat!... mely visszalöki a földre... s itt? megbocsáthatatlan bűn sziklanyomása, amely földhöz szoritja... De a föld is kidobja magából! Ég, föld, s pokol között sodorják hideg, gunyosan süvöltő, csontjaiba fújó szelek! Ki a felelős?... Ez ég és forog szegény fejében, s méntésg sehol: csak ő maga felelhet! Megtisztulni: de hogyan?... Tovább sülyedni: de, ha a lélek lázong s borzad tőle?... Ó hol vagy megváltó halál s áldott megsemmisülés?... Ime lefoszlanak a léha környezet s a rossz tanácsadókat biztatásai; ime megnőnek s kökemény valóságággá lesznek a tudat alá őlt szent leckék tanításai... s nincs irgalom bennük, csak ítélet szikái, melyeken véresre veri szegény fejét...”

Az emberi lélek belső világa távolról sem ilyen nagyvonalú, céltudatos és adekvát; a lélek igazi törvénye a kicsinyesség, a szeszély, az aránytalanság s csak igen ritkán engedelmessé válik az elvont logikai és etikai követelményeknek. Megesik, hogy az igazi lelki hangsúly olyan mozzanatokon van, amelyek logikailag mellékkörülmények, viszont a logikailag fontos mozzanatokra egyáltalán nem kerül lelki hangsúly. Az olyan lélekfestés, amelyben minden szín, fény és árnyék a logikai és etikai követelményeknek megfelelően oszlik el, vajmi akadémikus ízű. A szintetikus és metaforikus lélekfestésnek egyébként sincs sok értelme, hiszen a lélek sajátos, belső modorával ellenkező. Ha az író, valamely lelkiállapot ábrázolásában fáradozva, nem jut többre egy ilyen mondatnál: „Kétségbe vad

vihar dult.“ — jobb, ha egészen mellőzi.

Kifogásolható az izzó, szinte ifjonci érzékiség is, mely minduntalan önkifejlesztészerű jelenetekben csap fel. Nem a moralista nevében emelünk kifogást — írónk bátorságáért csak elismerés jár — hanem az egyensúlyért és az összhangért aggódo esztétikus nevében, aki nem nézheti jó szemmel a műben öncéluságra törekvő elemeket. Ilyen esetekben az egyébként oly magas színvonalú regény erdősrenéi mélypontra zuhan:

„A hálószobája felé indult. S ekkor a Gábor szobájából különös, megdöbbentő zajt hallott. Anna gondolat nélkül nézett be a félig nyitott ajtón. Az alkonyat bíborlángolásában valami véres, szinte tragikus fényben látta Sárít Gábor karjai között vergődni. Kibomlott aranyhaja égő zuhatagként omlott szét hátracsuklott, féligalélt fejeéről. S Anna kikerekedett szemekkel, földbe gyökerezett lábbal, vadul kalapáló szívvel, s égő torokkal állott ott, mintha villám sujtott volna belé“.

A dagályos stiluspompának ezek a kirívó elemei — „Az alkonyat bíborlángolása“, a „véres, szinte tragikus fény“, az „égő zuhatagként omló, kibomlott aranyhaj“ — nyilván annak az érzéki öncéluságnak a szülöttei, mely az egész jelenetet kiragadja az esztétikai összefüggésből: az író az öncélú ábrázolás lázában nem talál elég hatásos kifejezést és az egyik dagályos jelzőt a másikkra halmozza.

Az Ördögszekérben is, mint minden tehetséggel és ifju fejjel írott regényben, főképp az a hiba, hogy írója még nem ismeri a mérték, a sejtetés, az elhallgatás, a kétség esztétikai értékét. Egyes motívumok aránytalanul kidomborodnak, tetszelgő hangsulyra tesznek szert s ezzel veszélyeztetik a rendkívül szemérmes és érzékeny összhatást. Így a regény boszorkány-motívuma, mely Anna és Rebi ménő alakját árnyékolja, annyira vaskos és tényyszerű, oly vakító élességgel került be Annának és a többi szereplőnek a tudatába, hogy már minden hitelét veszti. Egyébként is, a bűvös elem művészileg csak úgy emészthető, ha valami légies realizmussal, kétellyel és iróniával elegyedik. Szolgáljon mintául az angol irodalomban annyira divatos kísértethistória, mely a valót és a természetfölötti elemet annyi izléssel tudja ötvözni. Hiba az alakoknak egy-egy tulzó kfejezéssel való jellemzése is: Bethlen Gábor egy ízben „bus fekete sziklaként“ jelenik meg Anna előtt és Báthory Gábor ajkán minduntalan ott van a „farkasvigyor“.

Amíg az Ördögszekér, lélektanának elnagyoltságát és stiláris dagályát leszámítva, jó alkotás, a másik két történelmi regény, a *Táltoskirály* és a *Sárga vihar* sulyos kifogások alá esik. Különös ez a körülmény, hiszen az olvasó éppen azt várja, hogy a nagytehetségű szerző az ifjui Sturm und Drang után lehiggad és megtalálja a maga belső mértékét.

A Táltoskirályban és a Sárga viharban a történelem olykor csak pusztá színpal, melynek árnyékában minden elfér, amit írónk képzelőereje, elmélkedő és lélekábrázoló hajlama együltében összehalmozni képes. Amíg az Ördögszekér erotikájában volt valami bátor és zabolátlan báj, itt az erotika már édeskés. Írónk egész fejezeteket szentel a királyleánykák szívügyeinek, oly bölcsen és komolyan szövegeti a gyöngéd szálakat a leánykák és az urfiak között, akik mellel a világ legközvetlenebb és legérzelmesebb modorában enyelegnek egymással, mintha nem is a XIII. század elején leledzenének, hanem a XIX. század valamelyik német udvarában:

„Vilmos lélekszakadva rontott fel a házba, mikor értesült róla, hogy a királynéval együtt Margitka is megérkezett. A leány sirva és kacagva röpült a karjai közé. Ugy szoritotta magához, mintha sohasem akarná többé elen-

gedni. Vilmost megint egészen megrázta a kisleány csodálatos erejű szenvedélye s most ismét úgy érezte, hogy nem is tudna soha senki mást szeretni, csak ezt az édes gyermeket, ezt a gyöngyvirágillatú édességet, akinek hűvös fehérsége alatt olyan mélytűztű piros rózsái égnek a vágyakozó szerelemnek“.

A középkori szerelem — tanú rá a középkori szellem leghivebb tükrre, a régi francia irodalom — nem ismerté a közvetlenségnek és az érzelmes gyöngédségnek azt a vegyülékét, mely a mult század, s részben a mi századunk polgári modorára annyira jellemző. A középkori szerelem, különösen a finomabb és árnyalatosabb érzelmvilág, bonyolult formalizmus guzsaiban mozgott. Gazdag és szövevényes szimbólum- és allegóriakincs állott a szerelmesek rendelkezésére, ha érzelmeiket óhajtották ecsetelni. A *közvetlenséget* csak a trágárság túrta, igaz, oly fölösen és kiadósan, hogy a mai izlés számára visszatetsző. Egy bizonyos: a középkori ember gyöngédebb és árnyalatosabb érzelmeit csak képekkel, szimbólumokkal, allegóriákkal tudta kifejezni s amennyiben a közvetlenségnek áldozott, az egyértelmű volt az obszcenitással. A magasabb érzésvilág és a közvetlenség csak jóval a francia forradalom után, a mi polgári világunkban tallált egymásra. Vannak a Sárga Viharban fejezetek, ahol a szellembevágó anakronizmus már-már az idegekre megy. Az olvasó néha azt hiszi, nem is IV. Béla udvarában van, hanem egy előkelő leánypenzióban, ahol a directrice — Mária királynő — a korszellemnek engedelmeskedve, szexuális nevelésben részesíti a gondjaira bízott bakfisokat:

„A maga nyugodt és határozott módján éles és nyílt kérdéseket intézett hozzájuk négy szemközt, ahogy serdültek. olyan dolgokról, amiket csak anyák kérdezhetnek leányaiktól“.

A kisleányok pedig, mint der... ázadbeli szüzekcsékhöz illik:

„Életüknek ezt az oldalát... ésszel elszámolták“.

A pubertásnak ez a tetsző... történelmiellen beállítás mindakét regényben végighuzódik. N... kamasz fiu vagy leány, akiről írónk, pihegve és terjengve, nyomban... mesélne valami csiklandós történetkét. Ismétlem: nem a szexuális és nem a... feszegetésben a megállapításban. A pubertás érgemes, modern téma, komoly és finom írók tollára méltó s Makkaiiban bizonyára hivatott tolmácsolóra találna, de nem értem, ha már ennyire a szíven fekszik, miért nem ír valami rendes „fejlődésregényt“, mint a pubertásba szerelmes annyi modern író? Miért kell egész kolosszális történelmet tanulak idézni kamaszodó gyermekek tétova érzéseikhez?

Nem az erotika az egyetlen sinpár, amelyen ezek a regények a tárgyalt korról homlokegyenest ellenkező irányokba tévednek. A hősök többnyire királyok, királynék, főpapok, főurak, akik folytonosan országos gondok alatt roskadnak s így alapos az írónak az az aggodalma, hogy az egyszerűbb emberi feltételek közül kiragadva, fenkölt bábokká magasztosulnak. Íróknak folyton a sarkában az aggodalom s úgy segít magán, hogy hőseit, miután a trónszékben vagy a tanácsasztalnál kifáradtak, bemutatja a hálófülkében, a lakomaasztalnál, meghitt kettesben vagy lelki magányban, egyszóval a mindennapi élet rekvizitumai között. Bizik abban, hogy van egy „örök emberi“ életforma, mely tértől és időtől független s amellyel az író kényekedve szerint gazdálkodhat. Az emberek minden korban ettek, ittak, szerettek, civakodtak, a házastársak között mindig voltak nézeteltérések és az epák sohasem értették meg a fiaikat. Ha pusztán fiziológiai és pszichológiai szempontból fogjuk fel, ez kétségtelenül így is van, csak hogy a történelmi regényben nem az élettani és lélektani alapu-

lajdonságokon van a hangsúly, hanem azon a sajátságos módon, ahogyan ezek az alaptulajdonságok az illető korban megnyilatkoztak. Bizonyos alapvető emberi viszonyok nem változnak korok szerint, de igenis változik a stílus, a modor, a *hogyan*, szóval éppen az, ami nem „örök emberi“, de azért a művész számára rendkívül becses, sőt a történelmi regény esetében a legbecsesebb. Nos, Makkainál éppen ez a korszerű stílus megy veszendőbe s ami helyette marad, az „örök emberi“, nem eléggé meggyőző, hiszen a történelmi regény nem a legjobb alkalom az ilyesmiben való elmélyülésre s különben is, írónk csak azért bocsátkozik ábrázolásába, hogy biborbarszületett hőseit egyidőre mentesítse a történelmi feladatok terheitől. Az ily jelenetekben következőképpen kevés a művészi hitel, olyanira, hogyha egy „halandó“, vagyis nem-történelmi regényben olvasnánk hasonlót, kirívó helyzetbe kerülne. A magasztos történelmi környezet, a királyi személyek homlokáról eső fény valamennyire feleségezi az ilyen jeleneteket s így az átlagolvasó élvezheti, de érettebb izlés előtt nem tudják takargatni születési hibáikat. Ily kevés szerencsével megfogott probléma például IV. Bélának és feleségének, Mária királynénak a viszonya. Az „örök emberi“ séma itt az „egymást megnemértő házastársak“ problémája. Szolgáljon izelítőül ez a jelenet:

„Ez az asszony! Ez a drága, egyetlen, forrón szeretett asszony!... Ez az idegen, ez az értelmetlen, ez az ellenséges asszony! Ő nem tudott fényes hős, nagy férfi s király lenni az ő szemében!... Gyáva!... Gyáva!... lebegett az asszony száján a borzasztó, a meggyalázó vád.

Megroskadt, mintha egyszerre minden reá szakadna s feljajdujt.

Válaszul nagyot villámlott s megdördült az éjszaka. Hirtelen tavaszi vihar örvöngése száguldott keresztül a vár felett. Zugva omlott a zápor a magasból.

A király minden csepp vére lángragyult. Az elkinzott idegek meglankadtak s a gyötrődő öntudat alávala engedett a kigyuló indulat robbanásának.

— Ki az? — sikoltott fel Mária, vakon tapogatózva maga körül a sötétségben.

A falakat megrengető villámcsapás fényénél ismerte fel a királyt.

— Mi?... Mi az?... Mit akarsz?... — hebegte rémülten. Mert ebben a pillanatnyi villámfényben olyan volt a király, mint az örült. Az asszony védekezve lökte eléje a karját.

De a férfi már egyetlen rántással magához karolta az ágyból, vadul belemart az ajkába s úgy nehezedett rá egész testével, mint a hegy.

— Megörültél?... dadogta az asszony — miért így?... Király!

Béla felordított-

— Nem vagyok király!... Nem vagyok gyáva király!... Férfi vagyok s te az asszonyom!”

A történelmi regény művelői gyakran esnek abba a kísértésbe, hogy valamelyik kedvenc hősiüket a kort messze meghaladó magatartással és eszmekörrel ruházzák fel. Makkainál ilyen korát meghaladó hős Tomaj Dénes, a nádor. Több, mint lovag, igazi udvaronc és grandseigneur. Törőlmetszett neonacionalista, a legszabatosabb fogalmi vannak a sztratégiáról, tudatos műizlése, általában a racionális gondolkodás oly tisztult fokára emelkedett, mi az univerzálisak, szimbólumok és allegóriák szövevényében botladozó középkori gondolkodás korában valóságos csodaszamba mehetett. Igazi táltos ez a Tomaj, nemcsak Szekfű-módra gondolkozik a magyar társadalomról, a magyar történelmi hivatásról, de még a fajelméletéről is van némi sejtelme. Tomajon, a birtokán, van egy plébánosa, aki falusi magányában azzal szórakozik, hogy kiszámítja, hányféle vér folyt össze a „magyar érben“. Így szerinte az Árpád-törzs eddig huszonhét idegen királynét vett fel, bajort, orosz, franciát, kunt, sziciliait, normant,

szerbet, görögöt, aragont, meránit. A középkori papság, mint a tudomány egyedüli letéteményese, bizonyára szorgalmasan úzte a genealógiát, különösen, ha egyik-másik világi nagyurtól volt jövedelmező megbízatása, de nem a vérkeveredés tisztázására — ilyesmi akkoriban meg sem fordult a fejekben — csupán azért, hogy megbízóját minél rangosabb ősszig vezesse vissza. Nem a nemzet és nem a faj számitott, hanem a cimer ősi fénye és becsülete.

Vagy mit szóljunk azokhoz a jelenetekhez, amelyek minden történelmi komolysággal szakítva, a legjókiasabb romantika hajlamainak áldoznak? Itt már nemcsak a történetíró lelkiismerete hallgat el, hanem elvész a költői realizmusnak az a kötelező mértéke is, amely nélkül ma már mégsem szabad regényt írni.

Tudom, hogy ezeket a korszerűség ellen elkövetett hibákat sokféle-képpen lehet védeni. Makkai nem pusztá regényt akart írni, hanem regényes történelmi tanulmányt. Az erdélyi író a változott viszonyok miatt kénytelen unos-untalan faggatóra fogni a történelmet és nagy nemzeti feladataink érdekében el kell néznünk, ha az orákulum a mi szellemünkön és a mi nyelvünkön szól és oly igazságokat példáz, amelyeket megnehezült életkörülményeink közepette bőségesen gyümölcsöztethetünk. Sok az igazság e felfogásban és nem illő érveket szegezni ellene, amikor oly nagy érdekek küzdenek mellette, de nem fojthatjuk el egy pillanatra a sorsüldözött magyar műveltség jajszavát, melynek nem adatott meg a békés, egyenletes fejlődés, mely minden századfordulóban az ujrakezdés tragikus feladata előtt áll. Ne fájjon-e mindenkinek, aki büszke magyar műveltségére, hogy a magyar regénynek, több, mint másfélszázados dicsőséges pályafutás után, vissza kelljen térnie oda, ahonnan néhaivaló jó Dugonics András *Etelká*-jával elindult? És ne fájjon a magyar író végzete, aki elméjében és szívében a tehetség minden kincsével, elfojtva művészi lelkiismeretét, csak balkezével fogja a tollat, mert jobbjobban kormánypálca vagy pásztorbot van? Mily elragadó képzeleterő! A nyelvnek milyen csinja, gazdagsága és hajlékonysága! Mily páratlan szépségű leírások! Van-e, akinek ne markolt volna szívébe az a látomásszerű kép, amelyet írónk a mongol hódításról festett kinba, vérbe és koromba mártott ecsettel? Mi az oka annak, hogy ennyi kiváló képesség mellett sem alkothatott helytállót? Az a magyar sors, mely száználomra gerjeszt önmagunk iránt és arra kényszerít, hogy a szépség és a szellem örök dolgaiban sebeinkre hivatkozva alkudozzunk, holott ezek az örök dolgok csak akkor nagyognak tiszta fényükben, ha nem indítja meg őket földi vergődés.

(Szenczei László)

A NÉPDAL UJJÁÉRTÉKELÉSE

Korunkban észrevehetőleg „divatbajött“ a népművészetek kultusza. Ez a megállapítás nemkevésbé groteszk, mint pl. a napfény, a levegő, a víz, a test kultusza, mert hiszen, ahogy levegő, napfény, stb., eddig is megvoltak, kultuszuktól teljesen függetlenül, épp úgy, a nép is, minden időben megalkotta dalait, akár volt „divatjuk“, akár nem. Egyébként, nincs mit büszkélkedni ezzel a kultusszal. Minden olyan korban, amelyben egy-egy művészeti irányzat, vagy stíluskorszak tökéletességének csúcspontját már elérte és a fejlődés törvényének megfelelőleg hanyatló tendenciát mutatott, másszóval: a dekadens, vagy művészetreakcionárius

korokban, az elerőtlenedett individuális alkotóművészet visszafordult a népművészethez, hogy annak friss erőtől megfiatalodjék. A mai kornak szétszórt és sokirányú, de végeredményében összegezve, elepigonosodott polgári művészete ismét dekadens korszak. Hogy csak egy alapvető hibát említsék: az eredetiségkedés túlzott értékelése, amely hű tükörképe a gazdasági harc versengő kenyérhajszájának. Az eredetiség nem jelent minden esetben értéket, mert mindig ujrakezd, — a kollektív szellemű, alkotó (görög szobrász, egyházi, középkori szerző) hozzáadott, tovább fejleszt, javít.

A népzene a műzenétől, tehát a népi alkotást a műalkotástól, első sorban a szerkesztés (alkotás) és az elterjedés módja különbözteti meg. A kollektíven alkotott művek nem mentalitásukban különböznek lényegesen az egyéni produktumoktól. Az egyéni alkotások is kifejeznek mentalitást, sőt, — szerzőjük öntudatos és kiemelkedő tehetsége folytán, markánsabb szemléletet az ösztönös népi műveknél. Az alkotásnak *technikai* módja az, amely az egyéni és kollektív terméket egymástól megkülönbözteti. Pusztán világnézleti eltérésekből kiindulva, téves utakra kerülhetnének. Egy Walt Whitman, egy Maxim Gorkij, kétségen fölül öntudatosabb képviselője osztálya érdekeinek, mint a népdal szürke szerzője.

Azonban az egyéni mű alkotója, bármilyen legyen is a mentalitása, csak egyénileg tud teremteni. Műve, attól a pillanattól, hogy szerzője befejezettnek nyilvánította, *készen van*, — erényeivel és hibáival együtt — minden időkre. Művét lehet bárhogyan értékelni, bírálni, de az alkotás technikai része véget ért és hozzá többé jogos változtatás nem kerülhet. A népdal szerzője (bárha az is csak *egy* személy és nem egész anket, ahogy azt sokan, tévesen képzelik), — csak elindítja a munkát. Minthogy a népi alkotás nem véglegesen lerögzített formában (betű, kotta) jelenik meg, hanem szájról-szájra, nemzedékről-nemzedékre terjed, a memória ösztönösen formázó, javító ténykedésénél fogva állandóan csiszolódik, praktikus és esztétikai formálódáson megy át. Ez a javító folyamat stílus-tökéletességhez vezet, — a teremtő munkának szintjének értékes része, mint az első ének — egyben a kritikának legeszményibb és célravezetőbb gyakorlati működése.

A népdal nemcsak esztétikai érték, vagy zenei nyelvek számára való jófajlat. Nagy jelentősége éppen abban van, hogy egész zeneművészetünk ebből az egyetlen, közös, ősi gyökérből ered. Az emberiség bölcsőjénél, történelemelőtt; őskorban hangzott el az az első elnyújtott kiáltás — talán védekező taglejtés kíséretében, — amely a primitív beszédhangok nyers zöreijeit az artikulált énekhanghoz, a cammogó járásmozdulatot az első táncmozgáshoz átvezette. Valami váratlan, megdöbbentő vizuális élmény, mely erős félelmi érzést provokált, vagy az élettudat első megszólalása volt ez a hang, de lehetett az elpattant íjj pendülése, a kiürült ivókürt furcsa bűgása is. Az első énekek munkadalok lehettek. Kezdetben volt a munka. A létfenntartáshoz szükséges munka hibátlan összedolgozást követelt, egyenletes testi ritmust váltott ki (az *ének* követte a *mozgást*), az evezés, menetelés, favágás, stb., testi üteméből.

Igy, a zenére is, mint a többi, kevésbé elvont népművészetre általában, bizonyos praktikus eredet jellemző. A „munkaritmusú“ daloknak elkeresztelt népdalcsoport énekei mindig a mesterség szükségszerű ritmusáiból erednek. A híres „volgai hajóvontatók“ (Ej Uchnyem), tengerész-

dalok, ültetvényes (Plantation) énekek, ősi Riverside-songok (folyómenti dalok) a természettel való szoros összeforrást is tükrözik és még mai formájukban is ősi vonásokat mutatnak.

Minden népzsenének megvan a maga localcouleurje. Ezt a helyi színezetet nem térképhatárok, hanem az éghajlat, földrajzi helyzet, az élet-körülmények, a foglalkozások típusai alakítják sajátos hangulatúvá. (Taine). Egymás szomszédságában élő népek zenéje kölcsönösen hat egymásra. (Bartók.)

A régi népdalok az ősi ötfokú (pentatonikus) skálában mozognak, főleg a legklasszikusabban csiszolt típus: a parasztdalok. (A hivatalos népdalesztétika nem is fogad el mást népdalnak.) Sorsuk az, hogy a művészet-reakciós kor eleinte tudomást sem vesz létezésükről, utóbb pedig kisajátítja őket, saját céljainak, egyszóval egészen más érdekeknek szolgálatba állítja, mint amire eredetileg készültek. Az igazi magyar népdal is a parasztság művészete. Más egyéb, népdalnak nevezett nótafélek nem egyebek, gyengén utánérzett, népieskedő műdaloknál, melyek az igazi népdal külsőségeiből egyetmást átvéve, — annak lényegéből semmit sem közöltek meg. Hosszú ideig teljesen téves felfogás uralkodott, nemcsak laikusok, hanem még nagy művészek részéről is. Még Liszt Ferenc is azt tartotta, hogy a magyar népdalt a cigányok csinálják, erről könyvet is irt „A cigányzene Magyarországon“ címmel. Ezt a fölfogást azóta számtalanszor megcáfolták. Mikor a cigány Magyarországra jött, itt már volt népi zene. A cigányok születéstől igen muzikális fajta, de tehetségük nem alkotó, hanem reprodukív jellegű, (régik kulturák öröksége), tehát minden országban, ahol megtelepednek, átveszik az országot lakó nép zenéjét, s azt az ő sajátos zenei temperamentumuk szerint átszínezik, elcigányosítják. (Románia, Spanyol-, Oroszország). A cigány nem adja híven az eredeti népi dalt, épp ezért nem is szívesen játsza, hanem inkább a népies műdalokat, amivel aztán az egész népdalkulturát téves irányokba terelte. Hozzájárult ehhez más körülmény is. A 48-as forradalom egyik vívmánya volt a jobbágyság eltörlése. Ez által sok köznemes elvesztette egzisztenciáját, mert kisbirtokának gazdasági lehetősége éppen a robotmunka volt. Így, ez a tönkrement osztály fölkerült városokba, ahol elhelyezkedett állásokba, részben proletarizálódott. A gentryk, régi falusi életük iránti nosztalgiából „falusi zenére“ vágyódtak. Minthogy azonban az eredeti népdalt túlegyszerűnek, disztelennek találták, tehát teremtettek új stílust, saját ízlésük szerint. A cifrázatos, kacskaringós, érzelmektől túltengő műdalok tehát ennek az iránynak termékei, mely stílushoz kitűnően illtett a cigány előadásmódja. Hosszú ideig ezeket tartották igazi népdaloknak. (Még Brahms is.) A Bach-korszak elnyomása nemzeties ellenakciót váltott ki, amely külsőségekben: ruhaviselettel, honi ipar pártolásával, irodalom, zene propagálásával demonstrált az osztrák elnyomás ellen. Ennek az irányzatnak szintén nem felelt meg az eredeti népdal, mert — bármilyen komikusan hangzik is — nem tartották elég népiesnek. Tehát megint csak ujakat kellett csinálni.

Ilyen körülmények között nem csodálatos, ha a népdal értelmezése körül zavar uralkodott. Elismeréssel kell szólni a népdalkutatókról, akik derekas munkát végeztek. Hogy csak egynéhányat megemlítsünk: a Szini Károly-féle gyűjtemény (1865), Bartalus István (1873), dr. Kiss Aron (1891)); figyelemreméltó Kriza János népi dalszövegyűjteménye, stb. De

csak századunk elején jelentek meg a hivatott népdalgyűjtők, akik a népdal lényegét fölismerték, s akiknek munkásságától számítódik a népdal renaissancea.

Bartók Béla és Kodály Zoltán, felvevőgéppel a hátukon, vonatnemjárta helyeken gyalogszerrel bejárták az országot és a legautentikusabb helyről: a nép ajkáról lesték el, rögzítették le az igazi parasztdalokat. (1904). Velük Vikár Béla, Lajtha László, Molnár Antal és a fiatal zenészgeneráció számos tagja.

De még érdemes munkásságuk elismerése mellett is meg kell állapítani, hogy a népdalkultusz ez esetben is, a dekadens kor szétszórt kultúrájával szembehelyezkedő, védelmi ellenakció, amelyet kétségtelenül egy szociális megújodástól friss, tudatos új stíluskorszak fog követni, ahogyan a kultúrtörténet eddigi tanulságai csakis erre a következtetésre vezetnek. (Szalmás Pirooska)

A GYAKORLATI LÉLEKTAN TERÜLETEI.

(Nicolae Mărgineanu: Domeniul Psihologiei Aplicate, Cluj, 1939.) Nincs még tudományág, mely olyan széles gyakorlati alkalmazást nyerne a bonyolult és szervezett modern élet minden ágában, mint éppen a lélektan. A gyárakban, a munkahely és a munkaidő megválasztásánál éppugy tért hódított az ember lelki valóságával való számotvetés, mint a nevelés vagy akár az igazságszolgáltatás körében. Minden olyan területen, ahol az ember, bármilyen működést fejt ki, általában minden olyan élet-megnyilvánulásban, amely az emberrel bármilyen vonatkozásban áll (és alig van olyan megnyilvánulás, amelyben nem állna) ma már a testi adottságok, és élettani törvények mellett mindjobban számot vetnek a lélek megnyilatkozásaival is.

Nicolae Mărgineanu tanulmánya a társadalmi élet hajszálereibe szétágazó alkalmazott lélektan nyulványait igyekszik egységes rendszerbe foglalni és pontosan meghatározni. A szigorúan szak-ismertetés keretein túlmenően, a gyakorlati lélektan főbb problémáinak ismertetésével egy, szinte napjainkban, szemünk előtt kifejlődött és megizmosodott tudomány alappilléreit vázolja fel.

A legelső ág, amely a gyakorlati lélektan számottevő hajtása lett: a gazdasági élet lélektana. Mindenek-

előtt a munkaerők kiválasztásában nagy a szerepe a lélektannak. A pszihotechnika mai fejlettsége és az egyes foglalkozási ágak mind teljesebb ismerete mellett mind inkább érvényesülhet a „megfelelő embert megfelelő helyre“ elve. Ugyanide tartozik a munka helyes megszervezésére irányuló lélektani megfigyelések ágazata. A munkaidő beosztása, a balesetek megelőzése ma már nagyrészt lélektani kérdések. Az inasévek, a vállalat stb. szerveztségének észszerűsítése mind olyan területek, ahol a lélektani adottságokkal való számottevés szintén igen fontos. A gazdasági életben alkalmazott lélektan számúrára hatalmas területet nyit a reklám tudományos kialakítása.

Hasonlóan szétágazó a nevelésben a gyakorlati lélektan alkalmazása. Három főbb probléma-csoportot tudunk itt megkülönböztetni: a gyermeké lélek sajátosságaival való foglalkozást, a tanulás és nevelés folyamatának, mint lelki megnyilvánulásnak a vizsgálatát s a nevelő egyéniségének a kérdését. Míg a nevelés lélektana a legrégebb lélektani ágazatok egyike, az orvostudománnyal párhuzamosan haladó lélek-diagnosztika és terápia az utóbbi időkben különös fejlődést mutatott fel. A jellem és temperamentum, valamint a különböző pszichopata lélek-alkatok felismerésére szolgáló „test“-ek és kérdőívek,

hasznos segítő társai az orvosi diagnózisnak. Az intelligencia mérések viszont a gyöngelméjűség eseteiben szolgálnak azonnali hű fényképpel. A mélyebb és bonyolultabb lelki megbetegedések: a hisztéria és a kényszerképzetek eseteiben pedig a mély-lélektan különböző árnyalatai képviselik a diagnózis és terápia módszereit. Freud, Pierre Janet, Jung, Adler, Kretschmer, Schilder stb. s a gyógyító-lélektan főbb képviselői legnagyobb részt testi beavatkozás nélkül, lelki sikon, lélektani módszerekkel keresik a gyógyítás útját.

Az igazságszolgáltatásban a bünyöző lélektana, a lelki meghatározók vizsgálata külön tudományágá nőtt. A büntetések alkalmazása, valamint a börtönélet megszervezése a modern államokban mindinkább az egyéni sajátosságoknak megfelelően történik. A tanu lélektana, a vallomások megbízhatóságának vizsgálata, a befolyásolhatóság kísérleti felismerése a modern igazságszolgáltatásban egyre égetőbb követelmény.

A politikai élet sem mentes a lélektan gyakorlati alkalmazásától. A vezetésre alkalmas egyéniségek tudományos kiválasztása, lelki adottságaik alapján: az ideális társadalmi állapotok e tudománya mellett, a propaganda, a ma politikájának elmaradhatatlan kísérője, a lélek ismeretén épül. Az ösztönök, indulatok legrejtettebb rezdüléseire építi a politikai szónok beszédét, a politikai író cikkét. Tudatos vagy szándéktalan módszerének egyaránt a tömeg belső mozgató indulataira való hatás az alapja.

A katonai tudományban is igen előretört a lélektan szerepe az utóbbi időkben. A különleges képességeket megkívánó fegyvernem igényességének kiválasztásában (repülés, motoros-osztagok, stb.) a hadsereg egységeinek megszervezésében, a gyakorlatok és a kiképzés terén különösen Németország alkalmazta jó eredménnyel a pszichotechnika különböző eredményeit és

kísérleteit.

E gyakorlati értékű alkalmazásokon kívül Nicolae Mărgineanu a lélektannak a teoretikus tudományágakban való felhasználását is ismertei. Így az esztétikában, filológiában, történelemben, valamint a társadalomtudományban és közgazdaságban az emberlélektan ma már teljesértékű segédeszköznek számít. (Fekete Ferenc)

KODOLÁNYI JÁNOS: FÖLDINDULÁS. Történelmi regényei után most a színpadon a legvalóbb jelen felé fordult Kodolányi. De amíg a szezon elején a Nemzeti Színházban előadott **Vidéki történetében** még egy többé-kevésbé egyéni sors játszódik le szemünk előtt: a falujához és népéhez hű maradó orvos-férfi és a szerelmében csalódott, férje kollektív célkitűzéseire alkalmazkodni nem tudó városi nő ellentéte; amíg ez a vidéki történet voltaképp folytatja, elmélyíti, színpadiasítja Németh László „Villámfénynél” című tulzsubjektív drámai önéletrajzát, legújabb művében már, mely a Belvárosi Színházban századik előadása felé közeledik, egyetemes magyar sorsproblémát visz színpadra Kodolányi: az **egyket**.

Az egyke rendkívül jelentőségu társadalmi jelenség, mert azt mutatja, miként válik a bálványá emelt tulajdon, melynek az élet szolgálatában kellene állania, az egyéni és társadalmi élet ellenségévé; mint pusztítja el a családi élet intim jellegét; mint emeli a munka és szeretet örök értékei fölé a „vagyony” fétisét. A Földindulás Bőbék uramja és azért gyűlöli vejét, Kántor Jánost, mert munkás, szegény paraszt, aki nem hozott a házhoz csak négy hold „öröklött” szőlőt s aki mégis — több gyermeket akar... Az anyalicsinálásba természetesen Bőbék Juli, Kántor János felesége, csaknem belepusztul, elveszti termékenységét; s a színpadi hatás kedvéért még természetesebb, hogy az „egyke” is meghal. Bőbék uram.

nak nincs többé egy unokája se. Már-már az egyházra hagyja három fertály földjét, mikor az isten megkönyörül Julin, visszaadja termékenységet — mert hát az orvos is tévedhet...

Igy hát a „mese“ azonkívül, hogy már nem a túlnalmas szerelmi törtérik változata, nem nagyon érdekes. Itt-ott triviális is. Annál nagyobb bizonyosága Kodolányi nem mindennapos színjáték-formáló erejének, hogy az első jelenettől kezdve, mikor egy „keresztény“ pap búcsúztatja egy paraszt-porta gyermek és utód nélkül elhalt gazdáját, az utolsó pillanatig, mikor Kántor János újra boldogan öleli át feleségét, a szó szoros értelmében hatalmában tartja a nézőt. Szinte minden mondat, ami elhangzik a Földindulásban, drámai, mert lelki felelősségű. Az a jelenet is, amit több kritikus kárhóztatott, mikor a részeg Kántor cigánnyal vonul a szüleinél maradt „hites“ felesége házához s ott táncol épp akkor a volt otthonában, mikor a gyermeke holtan fekszik az ágyon, oly lélekzet-elállító lélektani matematikával megalkotott (s oly pompásan megjártzott), hogy a néző nem érez erőszakoltságot. Egészen természetes, hogy a gyermek hirtelen halála felett megdöbben falu népe, ismerve a helyzetet, szótlan és fokozódó megdöbbenéssel hallgatja a részeg szájából nehezen bugyborékoló vádbeszédet, míg a cigány első nyiretytyühangjaira ki nem robban a halál valósága és ki nem jőzanítja pillanatok alatt a részeg Kántor Jánost.

A nagy írónak a nyelv, melynek díszét óvja és fejleszti, csak eszköz lelki problémák megoldására. A nagy író mindenekelőtt jellem- és emberformáló. Kodolányinak is csak kisebb érdeme, hogy most megmutatta, milyen mestere a történelmi dialektusok mellett a táj dialektusának is. Színes, izes, végtelenül érdekes, mert nagyon természetes ezeknek a parasztoknak a nyelve — sokszor éppen nem szalónképes, de

mindig igaz, sokszor egy-egy gesztussal is rendkívül sokat mondó (ami persze a színészeknek is érde-me). Kodolányinak legszebb színpadi teljesítménye az, hogy embe-reinek a mondanivalója sohasem a szóért van, hanem mindig lelki helyzetet állusztrál: a történet s a jellem találkozási pontját. Ezért, mert minden szó, a legkisebb közbevetett hang vagy hallgatás is karakterisztikus erejű, — azért, mert Kodolányi a lélek örök dramaturgiája szerint cselekedtetni és beszélteti őket, tudnak a Földindulás szereplői is oly pompásan játszani. Talán az egy orvos kivételével, akinek a mondanivalója is elnagyolt és értéktelen. (Hort Dezső)

H E V E S I A N D R A S: I R E N. Hevesi András a magyar irodalomban vezérképviselője annak az írói áramlatnak, amely, ha mozgalommá szerveződnék, „monstruizmusnak“ nevezné magát. Érdekes volna kibogozni, — ifju doctorandusnak értekezés-tárgyként ajánlom! — a szörnyeteg“ (monstrum) irodalmi kérdésének szövevényét. A monstrum — az irodalomban, — a romantícizmus felfedezése; virágzása a rut kultuszával kapcsolatos. A romantikát követő korszak jellegzetesen „antimonstruózus“. Az átlagember divatja következett, a jó és rossz keveréke embereké; az esztéták megvetéssel beszéltek a romantikus írók különc, hol ördögi, hol meg angyali embereiről; még az iskolásgyerekek is szemérehányták Jókai Mórnak, — hogy „naiv“ emberábrázoló s az emberi lélek leglemélyebb sajátságaival nincs tisztában. Lassanként, azt hiszem, rájövünk majd, hogy Jókai s a romantikusok nem is voltak oly naivok, amikor a fekete s fehér és a ríktó színek iránt nagyobb figyelmet s megértést tanúsítottak, mint a mindent egybemosó szürke iránt. Az átlagember viszonylag unalmas ábrázolását váltotta fel Mauriac, Green, Montherlant, Huxley stb. modern monstruizmus. Elődeiktől

főleg az különbözteti meg őket, hogy a szörnyetegség elméletét elmélyítették. A romantika szörnyei erkölcsi s fizikai szörnyetegek. Gyönyörűek, — s feneketlenül gonoszok; rutak, — s félreismert szentek, — vagy, ami ritkább, mert kevésbé meglepő: a fizikai s erkölcsi rutság együtt jelentkezik bennük. A modern irodalom (hogy kié név szerint az elsőség, nem is tudom) fedezi fel a lélektanai monstruozitást, amely mélyebb, örvénylőbb, finomabban ábrázolható, mint az erkölcsi... A modern szörnyetegekben valamely lelki kvalitás, az önzés vagy önzetlenség, a gyermetegség vagy intellektualitás, zárkózottság vagy közlékenység túlnő, tudagad a szokványos méreteken; a modern szörnyetegek csaknem mindig hipertrófiában szenvednek.

Hevesi András új regényének két szörnyeteg a hőse. Az egyik, aki életének egy furcsa élményét, háltartalan, megrendítő őszinteséggel elbeszéli. Ez az alak „öntudatos“, önzetves szörnyeteg: büszke szörnyetegségére; büszke arra, hogy nem normális, hogy tagbaszakadt „elefántcsecsemő“, aki roppant fülekkel legyezi magát s kérődzik, örökké s gyámolatlanul, a maga multjának posványos legelőjén. Ha rosszmájú lennék, azt mondanám, hogy ez a hős nem is oly nagyon szörnyeteg, mint aminőnek képzei, amilyennek látni szereti magát: kissé gyanúsan kérkedik szörnyetegségével. A másik szörnyeteg, a szerelem tárgya, a cápaszájú Irén... A magyar irodalom egyik legjobb nőfigurája ez, a vidékiesség szörnyetege, irtózatos, undonító, grandiózusan közönséges nőszemély. Csak egy felületesen, klebelsbergien európaizált vidéki egyetemi város szülhette meg a kékhárisnyaság s erotikus ingerültség, a tudományos becsvágy s az izlésbeli alantasság e képtelen kereszteződését. Egy mozdulata, egy mondata sincs ennek a nőnek, amely természetes volna s emberséges; még a lehelete

is inzultus az izlés ellen. Az „első számú szörnyeteg“, a regény (vagy inkább pszichológiai riporttanulmány) hőseit, aki egyébként elefántbébis gyámoltalanságában is rokonszenves jelenség, felelőtlen ember talán, de kitünő stilisztá, élhetetlen s beszámíthatatlan ember, de finom idegzetű s éber érzékenységgű író, igazában szörnyeteggé az a képtelen teljesítmény avatja, hogy a „cápaszájú, ordítóan ordénáré“, debreceni nő-monstrumot megalázkodva, megsemmisülve, bambán s állhatatosan szeretni tudja. Különös, hogy a regény narcisztikus hőseit (mondhatnám: íróját) ép' ez a pathológiakusan önkínzó szerelem teszi fogékonyá, mint maga vallja, a külvilág, „a tárgyi igazság“ iránt, e szerelem szociológiai aspektusai tárják fel előtte a mai magyar életnek számára eddig elzárt jelenségeit. A nő, aki állítólag matematikus, de a szociális theorémák iránt matematikusnőknél szokatlan érdeklődéssel viseltetik, hebehurgya, fuldokló sietséggel akarja megmenteni a „magyar fajt“, titokzatos kémszolgálatot vállal a szélsőséges mozgalmak felé, összeesküvő atmoszférát fröcsögtet maga köré, hiúságában legyezve, kéjesen omladozik amikor szerelmes férfia „tisztá kalandornőnek“ nevezi (micsoda ponyvaambiciókt!), végül természetesen maga is belevegyül a „mozgalomba“, amelyet kikémlélni készült. Irén a keyserlingi „sofförtipus“ női kisértés, a művelt agynak s barbár lélekeknek, a forradalmi erélynek s otromba érzékeknek kétségbeejtő együttese, — az új, támadó, „szélsőséges“ emberfajtát jelképezi az író szemében. A fajtát, amelynek gátlástalan vidékisége úgy gázol át a gyámoltalan s védhetetlen urbanitáson, mint dzsentri vadászok a szépen s gondosan megművelt paraszti mezőkön, szétáposva, tiporva a kifinomult rációt s azt a kissé parazita, hódító kedvét s erejét rég elveszített, de multjából élő, temetőt látogató, kuglófot majszoló, ha-

nyatlásában is előkelő polgáriságot, amelynek emberi kifejezője kívánt lenni a regény férfi hőse és írói kifejezője, Hevesi András. Addig, míg ez a szörnyen értelmetlen szerelem fel nem nyitotta szemét, a regény hőse hagyományaiba, hiúságába s írói magatartásába merülten, észre sem vette, hogy körülötte recsegropog a régi épület minden eresztéke; s míg ő eredeti s kifejező hasonlatokat (a legjobb hasonlatai vannak az újabb magyar irodalomban!) állít elő elszigetelt laboratóriumában, — a Várost mohó, kíméletlen barbárok rohamra fenyegeti. A nő, aki alkatilag közéjük, e barbárok közé való, eszméleti csakra a veszély nagyságára. Most már tudja, hogy e vademberek ellen nem „az ásványvizen élő válsztékos és finom elmék“, hanem civilizált vademberek vehetik csak fel a harcot. Tudja, hogy a ci-devant márkiság rezignált póza, amelynek előkelőségével vigasztalta magát, lehet, hogy előkelő, lehet, hogy esztétához méltó... de végül is ostoba magatartás a veszély pillanatában. Talán azt is tudja, hogy egy kultúra, amely a felületen maradt s lényegében szenvedőleges, mely csak élvezni vagy utálni, szemlélni s elemézni tudja a sorsot, de alakítani nem, egy kultúra, amelynek még annyi ereje sincs, hogy megvédje magát, ép' úgy megérdemli vereségét, mint a pofont az, aki nem is annyira gyávaságból vagy gyengeségből, mint inkább nemtörődömségből nem torolja meg. Talán már tudja azt is, hogy az ijedt megtorpanás, a kicsinyes alkudozás és sznob szenvelgés nem kultúremberhez méltó foglalkozás; a kultúra munka és testi-lelki küzdelem. Hevesi, igen szellemesen, ironizál azok fölött, akiknek „küldetésük“ van, akik hitükbe úgy öltözködnek, mint valami fűtött és kellemes páncélba; lassacskán azonban rájön, hogy neki magának is van küldetése: az írói munka; rájön, hogy tartozik valahova, akár akarja, akár nem; s hogy meddő ábrándozás azt hinni,

hogy az egyetemes vizözön idején fajtszítának s ártatlannak maszkirozva protekcióval valaki is bejuthat a Noé.bárcájára... Gyermekes illúziók! Egy elefántcsecsemő vágyálmai!

Általában, a főhős szörnyetagsége egyenes arányban csökken a szörnyű szerelem kilobbanásával. Hevesi Andrásnak ahhoz, hogy érdekes író is legyen, nemcsak kitérő megíró, a józanságnak, tárgyi belátásnak, a közhelyekkel való megismerkedésnek az a mértéke hiányzott, amelyet uj művében csaknem elér. Kissé még terjedősebb és fellegzőbb a kelleténél; néhány fokkal nagyobb jelentőséget tulajdonít „élményeinek“, mint amennyire igazában jelentősek; kissé groteszk diszkrépancia van művének vékonyka tárgya s előadás módjának fontoskodó ünnepélyessége közt. A könyve, mindent egybevetve, jelentékeny írásmű, s a Párisi eső-höz képest haladást, gazdagodást, izmosodást jelent; a társadalomtudós számára is tanulságos okmány egyrészt a siralmasan levitézlett magyar polgárság kései feleszméléséről, másrészt arról a cápamentalitásról, amely a „hódító szélsőségek“ söpredékifjúságának... legértékesebbjeit jellemzi (A többinek nem lévén semminemű mentalitása.) (Fejtő Ferenc)

MOLNÁR FERENC: ŐSZI UTAZÁS. (Athenaeum kiadás Budapest.) Molnár Ferenc új regényét nem lenne szabad „irodalomnak“ nevezni, még elmarasztaló vonatkozásban sem. Műfajilag és közléseiben a füzetes detektívregényekkel tart rokonságot, bár kérdéses, hogy ez az összemérés nem sérti-e a füzetes regények hitelét. Szerelemmel átszőtt kém-történet a könyv, — aminek a szövevényeiből szerző képtelen kilábolni. A kém-szervezet tagjai annyi rejtélyességgel szövik át viselkedésüket, hogy maga az író sem tud meg semmi bizonyosat felőlük. A titokzatos feszültség így az utolsó pillanatig

tart és nem oldódik fel. Az olvasó kíváncsiságát kétségtelenül sikerült ébrentartani, de nemcsak a regény olvasásának tartamára, hanem azon túl is. Jó trükk, ám — tisztességtelen...

Végül azonban, mit akart közölni Molnár Ferenc? A banális és érdektelen, csupán fojtott érzékiséggel táplált elindulás után egy púlanatra úgy tűnik, hogy a hivataltanok nemesség szellemtelen képzeletvilágáról kíván lélekrajzot adni. Képtelenül bizarr dialógusok hangzanak el, s köztük még a legártatlanabbak az efélék: „Én egy nagy párdücnöstény vagyok“. — „Én imádok mindent, ami gyorsan jön és messzire megy“. — „A zongora halkán szól, sőt édesen“. — „Te drága, szép titokzatos élet“. — A regényhőseinek e fajta modorát az se váltja fel, amikor az író beszél és jellemez. Társadalom-lélekrajzról még csak szó sem lehet...

A regény Molnár Ferenc írói hanyatlásának jele s ezt az itéletlenséget korántsem jele s a szociális tartalom hiánya mondatja velünk. Molnár Ferencel szemben fontoskodás volna ilyenfajta követelés. A stílus egykori virtuóza, a játékos könyvedesű mesélő hanyatlott el. A rajongott szinpadai szerző emberábrázolása, művészi igénye, gondossága és mesterségbeli felelőssége romlott meg. Sőt még a világos és érthető fogalmazás is. Helyettük sivar kémtörténeti kód... Talán csak a humora maradt meg, abban a regényen kívüli, címlap mögötti megjegyzésében, hogy „Utánnymás, fordítás, dramatizálás, mindenemű filmesítés, rádió és hasonló jellegű továbbítás, átdolgozás, felhasználás joga és minden egyéb szerzői jog az összes nyelvekre fenntartva“. Ez az óvatosság jelen esetben felettébb indokolatlan. A megjelenés ellen kellett volna behívtosítani a könyvet. (Robotos Imre)

REMENYIK ZSIGMOND ÚJ KÖNYVE. Remenyik Zsigmond új könyvének a címe: **Vész**

és kaland (Athenaeum). Cselekménye Délamerikában játszik s az író fiatalkori életét öleli magába. Eredeti címe „dögvész és kaland“ volt, de a kiadói érzékenység egy szótárogcskát mindenestre lecsipett. Holott ebben a szótárogcskában Remenyik elgondolása igen sok fájdalommat, utálatot és a dolgokba való bele nem nyugvást süritett. Mint minden Remenyik írás, ez is félelmetes tiltakozás a mai ember és az őt körülvevő körülmények kirívó ellentéte ellen. Mint a Remenyik írások nagy részében, itt is elsősorban a maga élő husát viszi bonckés alá, hogy megmutassa miképpen lesz az eredendően jobb hivatásra született emberi lényből a körülmények kikérelhetetlen kényszere folytán üldözött vad, kifosztott pária, vérszivott nyugtalanság, veszendő dög. Ez a „dögvész“ eredeti Remenyiki értelme s csak azután következik a „kaland“, amely nem áll másból, mint a meghajszolt, kiterítésre szánt áldozat azon védekezés mozdulataiból, amellyel maga is beáll — hogy felülkerekedhessen — üldözönek, vadnak, páriák fosztogatójának, esett és veszendő nyomorultak döggeszélyjének. Ebben a szerepben saját magát emeli ki és tartja elrettentő példának megszomorodott olvasói elé. Szinte a mazochizmus fogcsikorgatásával kergeti önmagát lépésről lépésre előre. A viviszekció lemért eredményeit mutatja ki önmagán, elrettentő példájával a kitaszítottak mérhetetlen megkergetettségének. A bűn és a bűnhődés vulgáris értelme Remenyiknél az ok és az okozat társadalmi értelmévé mélyül. Minden szava, minden képe, minden megjelenítése vizionális magasságokban székel. Minden mondatának egészen különleges, centiméterre lemérhető a hitele. Félelmetes, sodró, lélekzetelállító történései pillanatilag meg nem állnak. A bűnügyi regények krónikái bőbeszédű vénasszony fecsegések Remenyik pillanatra sem széteső drámai sűrűsége mellett. Különböző gonoszságokról tud Re-

menyik. Különböző kezdeményezésekről, amelyek mindegyike a szegénység megnyomorításában végződik. Szegénynek tartja a kifosztót, takat, de szegénynek tartja a kifosztókat is. De míg az elsők az esendő szegények, addig emezek a gonosz szegények. Remenyik szerint nagyobb lelkierő kell ahhoz, hogy valaki gonosz legyen, mint eredendő szegény. De minden humanizmus mellett sem állítja, hogy ezek a gonoszok kevesen volnának. Az ő törvényeik kiszámíthatatlanok. Egészen elütők a világ fejlődésének törvényétől s talán ez ellentétben rejtőzik fennmaradásuknak varázslatos titka. Élete végéig csodálkozni fog azon, hogy azok a sémák, amelyekre gyermekkorában tanították, vagyis, hogy a jó jutalommal győz, a gonosz pedig rettenetesen bünhődik, a valóságban nem egészen így állnak. Miért tanítják, ha tudják, hogy csalafintaság? Ugyanígy van a társadalmi jelenségek törvényeivel is, ami szintén igen sok gondot okoz neki.

— Ez a törvény, — mondja könyvének bevezetőjében Remenyik, — az emberek szabadságáról suttogott, emberek egymáshoz való viszonyának megbecsüléséről, népek jogairól és az élet méltóságának tiszteletéről, a józanságról és a téboly megvetéséről. A pártoskodás semmibevevéséről suttogott ez a törvény és suttog ma is, az értelmetlenség szánalomraméltó kicsinységéről és az értelem és a műveltség megbecsüléséről. Magas izlésről és a világ tárgyai kellékeinek igazságos elosztásáról suttog ez a törvény, a felszabadított züllöttség elnémitásáról és a rejtőzködő és izes műveltség diadaláról. Volt idő, — magam is éltem e korban, — amidőn e törvény nemcsak suttogott, de értelmesen és félreérthetetlenül fogalmazta meg parancsait, amit, — hisz voltunk szép számmal e világon, — hiven is követtünk. Magunk is értelmesen és félreérthetetlenül fogalmaztuk meg mondani-valóinkat számítva rá, hogy sza-

vunk nyomán e törvény hangjára mindenki felfigyel. Mellőztük az erőszakot és a megfélemlítést, talán ez volt egyetlen hibánk. Mélységesen megvetettük a barbárságot és ahelyett, hogy támadva ostromoltuk volna a műveletlenség és züllöttség, a pártoskodás és csalafintaság bozótokkal benőtt árkait, ha nem is tétlenül, de az élet természetes fejlődése nyomán vártuk, hogy azok magukban összeomlának. Számítottunk rá, — mily balga volt ez a kor, — hogy a kiválasztódás törvényeinek parancsai szerint pusztul a gonosz és erősödik a jó. Műveltünk és művelődöttünk, számítva rá, hogy példánk követésre talál. Ma, — bizony ezt be kell vallani, — e sötét világ árnyékai alatt már látjuk, hogy hamis elképzelésben éltünk e szerencsétlen világ tényleges erőit illetőleg. Amiben hittünk, a művelődésre való készség, az igazságosságra való hajlandóság és a szabadsághoz való ragaszkodás, üzött ürgék módjára, gyenge és silány szellőcske módjára megbuvik és szétfoszlik erősebb és hatalmasabb erők, a züllöttség, a pártoskodás és az erőszakoskodás előtt.

E felháborodás, ez ütöttség és ez ütés pillanatig meg nem szűnő döbbenes erővel vonul végig Remenyik egész könyvében. Az ő fiatal életének kalandvágyó szomjával magyarázza, hogy itt hagyva ősi házat és birtokot, kötött polgári jólétet és családi harmóniát felkerekedett, hogy magának független új otthon, független új világot és ez új és eddig még nem ismert világban jobb emberi összhangot teremtsen. Bizonyára úgy képzelte, hogy menekülni kell a régi világból, szaladni kell a nehéz hófellegekkel terhelt európai légrétegből és egy fiatal kultúra szárnyai alá futva, az értelmetlenség és kikezdetlenség jegyével új világot kell teremtenie. De! amerikának vette útját. De kicsoda kalandokkal, a lelkiismeretlenség, a meghajszoltság, a szellemi és testi kifosztottság milyen érzetével kel-

lett már hajóraszállása előtt megismerkednie? Utána végig az egész utvonalon. Az amerikai rőt sziklák, kopár földek, indiánok, négerok és főleg fehérek között. Micsoda elvetemültség és a bűnözésnek hány fajta kísértéseit kellett kiállania csempészek, orgyilkosok, rimák, késelő és áruklodó véredek, szelíd kereskedők és züllött avvilági hiénák között.

Az emberi társadalomnak kivetteivel, becsületes kóborlóival, vízi és szárazföldi szenvedőivel éppen úgy találkozott, mint a haszonkőnyű és léha élvezőivel, a napos oldalon sütkérezőkkel s az áldatlan viszonyok kopár egyhelyben ülő megrágottaival. Valami tulvilági kiáltás és vád reszket Remenyik könyvének elejétől utolsó soráig arról, hogy az emberi társadalom a föld keletétől, annak nyugatáig egyformán és azonos módon repedt és sebeinek gyógyítására tökéletesen képtelen. Az új világ teremtéséből semmisem lehet ott, ahol mindenütt egyformán hiányzik egy talpalatnyi föld, egy talpalatnyi fű, egy talpalatnyi becsületesség, melynek legalább az árnyéka nyújthatna valami vigaszt.

Akinek nincs polgárilag kiépített otthona, aki nem született bele valamely biztos színekurába, aki ismerős és rokon nélkül próbál valahol kopogtatni, elszenderedik, elalél, meg kell, hogy semmisüljön, mert nincs kéz, nincs kötél, nincs egy árva cserje, amibe a legszűzebb talajon is bekapaszkodhat. Az egy ember élete elvész, eltűnik, megnyomorodik azon az első helyen, ahol partra tette lábát. Az emberi szolidaritás ismerete legfőbb egy napra terjed, azontul ehal az egész világ összesített pusztaságain.

Mint a ragadozó ordasok, kénytelenek végül is ahhoz a társadalmi réteghez fordulni, ahhoz a kismimizett, letarolt, széjjelragott társadalmi réteghez, akiknek maguknak sincs semmijük, de akik a legkevésbé ellenállók, a kalandorságba ker-

getett, minden semmirevalóságra ráfanyalodott életüket éhkoppra mentő sakálokkal szemben. Ezeknek a kis napikeresetét, gyermekeitől a falatot, feleségeitől a piszkos, rongyos kis fekvőhelyeket szedik el ezek a mindenre elszánt emberek, csakhogy önmagukat valahogyan továbbmentsék.

Adósságokba és hitelekbe keverik őket mézes-mázos szavakkal és azal a csábítással, hogy sohasem kell fizetniök, a tőlük átvett rongyos és selejtes holmikért. S mikor már kicsaltak tőlük aláírást, váltót, fogadalmat, irgalmatlan és kegyetlen komorsággal taszítják a hatóságok segítségével ezeket a szerencsétleneket a mélységbe. Mintegy jelképül és megbosszulásául annak a sorsnak, amit a kiméretlen, minden világi társadalom a saját helyzetükben rákényszerített.

Remenyik Zsigmond a magyar irodalmat ismét olyan könyvvel ajándékozta meg, amely a maga páratlan történetében, őszinteségében, végtelen gyötrelmében és lelkiismeretében messze elüt a szokványostól. Könyvének egy-egy oldalán felhalmozott és sűrített tartalma olyan, hogy belőle kisebb igényű író kötetes regényeket szőne. Vérbeli készségét dicséri, hogy eljutott az apocalipsis humana sorozatában olyan különleges fokig, ahol a mese érdekessége mellett teljes erejével és fölényével, könnyedén és lelket megmarkolón tud ítéletet venni önmaga és mindazok felett, akik a kor feslett zivatarában még jótékony esőként hullhatnak a földre, amely őket vagy beszívja és elnyeli végelegesen vagy új életre kelve különös új növényé szőlőkenti. (Pápai Gábor)

EGY PARASZTCSALAD TÖRTÉNETE. (Darvas József könyve. Athenaeum 1939.) Szubjektív írás Darvas József könyve, mert a maga családjá történetét írja meg és mégis objektív, mert amit megír, az egész magyar parasztközösség történetét és állapotát is

tükrözi. Műfajilag nehéz elhatárolni munkáját: van valami benne az önéletrajzból, a szociográfiából, a történetből, de azért nem regény és nem tudományos munka. Regényre emlékeztet benne az elbeszélés egyenletessége, tudományos veretet ad neki az igazságra való komoly törekvés. Nem rendkívüli emberek szerepelnek ebben a könyvben, nem ünnepi ruhát öltő vagy idealizált parasztok. Darvas parasztjai földszagúak, ridegek, néha humorosak máskor elkeseredettek, mindig őszinték. Olyanok, amilyenekként a történetet irányító néprétegek alatt éltek. Ez a parasztcsalád Zomba községből menekült Tolnába, majd Békésbe s ez a kényszerű, ez az elszánt menekülés alkalmas keretül szolgál arra, hogy az író felvázolja a szabad legények és örökös jobbágyok helyzetét, a magyar földesurak lelki alkatát, kik a német telepítésért s a magyar jobbágyok kisémmizéséért legalább is annyira felelősek, mint az idegen dinasztia.

„Az eddigi magyarázatok, történelmi értékelések legtöbbször egyedül az idegen uralkodók elidegenítő törekvéseit tette felelőssé az ország régebben tiszta magyar részbe ékelt más nyelvű, főleg pedig a német településekért. Ez az elidegenítő szándék tényleg létezett s különösen manapság tapasztalhatjuk, hogy egyes területeken valóban eredményesen is hatott — ez azonban a valóságnak csak egyik oldala. Semmivel sem volt kevésbé bünyös a másik oldal: az akkori magyar uralkodó osztály, a földesuri réteg, mely a rendi társadalombarendezkedés érinthetlenségéhez ragaszkodva valósággal falazott a Habsburgok németesítő politikájának“.

A jobbágyszolgáltatások mindig nagyobbra nőnek: a XVII. század végén füstpénz, robot, kilenced, országgyűlési segély, menyegzői és miseajándékok mind a jobbágyok vállára nehezdednek. S a vallási elfogultság is nagy szerepet játszik.

Döry Ádám földesur elveszi a lutheránus jobbágyok imaházát, átadja azt a katolikus németeknek és még istentiszteletüket is betiltotta.

„S a vallásüldözésen kívül más rendelkezésekkel is sujtotta őket: robot tekintetében a megállapított mértéken felüli szolgáltatásokat követelt tőlük, senkit sem vett vagy vétettet közülük a jobbágyközösség előljáróságába, aki ott megvédené volna érdekeiket — és általában minden téren kiszolgáltatta őket a katolikus németek kénye-kedvének“.

Igy aztán tovább mennek a zombai jobbágyok Békésbe, az egykori linzi pék: Harruckkern báró birtokára. Az új település rajza módot ad az írónak arra, hogy régi iratok és régi családi emlékek alapján bepillantson a jobbágyközösség sajátos életébe, a benne kialakult törvényszerűségekre. Egészségtelen viszonyok közt élnek: a sűrű gyermekhalált sűrű szaporasággal védi, hogy kellő munkaerejük legyen; ezt védi a köztük kifejlődött szigorú nemi fegyelem is. A szerencsésebbek módosodnak s ekkor a társadalmi kategória válaszfala hirtelen erősebb lesz a vér szavánál is, de a természettől és uralkodó társadalmi osztályoktól való függőségérzet továbbra is hatalmában tartja az egész parasztságot. Az éjszakai katonatborzás, a sorsuk ellen való lázadász ébren tartja az elégedetlenség szellemét s megteremti azt a nagy parasztszolidaritást, mely csak kritikus időben tud láthatóan megnyilatkozni. A negyvennyolc az orosházaiaknak és a megrajzolt Kabócy családnak tényleg az idők teljessége volt: visszafogalták mind azt a földet, amint a földesur évtizedek óta kiravaszkodott a jobbágyoktól; ez a nép még a Kossuth kultuszt is a szocializmus-sal szötte egybe és a kiegyezés után rajongó lelkesedéssel és példamutató hálával választotta képviselőjévé a börtönben megvakult Tánics Mihályt. Jellemző rajzot ad Darvas a család még ma is élő tagjairól és

saját fejlődéséről. Leírja milyen gátlások álltak az ő tanulása útjában a családtagok és a tanítóképző testülete részéről s ez a fejezet egyike a magyar társadalomban uralkodó osztályszellem legtalálhatóbb rajzainak. (Kembor Imre)

RADNÓTI MIKLÓS: MEREDEK UT. „A költő hisz. Mit hisz? Mindent!” — írta Cocteau néhány évvel ezelőtt. Mit csinál ma a költő?

Még szomorú se vagyok, megszoktam e szörnyű világot annyira, hogy már néha nem is fáj, undorodom csak — írja Radnóti Miklós, új kötete egyik legszebb versében. Igen, a költő undorodik. Mitől? A felelet itt már nem olyan általános, mint Cocteau-nál. A *Meredek ut* verseiben városnevekkel találkozunk: Sanghai, Guernica, Granada, majd ilyen sorokra lelünk: „De mindenünnen, Afrikából is — borzalmas sirás hallik” — azután ilyen versszakokat olvashatunk:

Jaj szőke gyerekkor, de messzire szálltál!
 Ó, hóhaju vénség, téged sem érlek el!
 a költő bokáig csuszós vérben áll már
 s minden énekében utolsót énekel. —
 s egyszeriben egészen határozott formát kap ez az undor, amely ott rejtőzik Radnóti minden sora mélyén.

Előző kötetének (*Járkálj csak halátraítélt*) verseit a háborútól való iszonyat, az oktalan, erőszakos haláltól való rettegés állandóan visszatérő motívuma tette idegesen vibrálóakká. Amilyen mértékben azonban megnövekedett ez az undor, olyan mértékben csökkent a halálfélelem. És ez természetes is, hiszen akkor még s élet értékélni tudása növesztette nagygyá ezt a rettegést. Most azonban már a béke is iszonyatokkal teli:

Csend lett, a délelőtt megállt, tíz óra volt,

az uccán béke lengett s valami borzalom.

Az óda elégiává nemesedett, a részletek kitisztultak, a formák leegyszerűsödtek. Radnóti férfias, de mégis simulékony páthosza az élet nyersanyagát mindig költészetté tudja érlelni.

Az undor elől a költő számára egy menedék maradt: a természet. Eddig is állandóan visszatérő motívum volt a természet. Radnóti költészetében, de valahogyan mindig csak dekorációul szolgált. Új versei azonban már teljes egészükben őrzik a természet-élményt, az első látomány hamvassága nem vész el üres jelzőkben, s az egyszeri konkrétum, mindig általános érvényű absztrakcióvá tud fejlődni:

Éjedt mókus sivit feléd,
 elejti apró ételét,
 ugrik, — s a törzsön felszalad;

tanulj hát tőle, védj magad,
 a téli rend téged se véd,
 arkangyalok sem védenek,
 az égen gyöngyszín fény remeg
 s meghalnak sorra hivedd.

Radnóti verseit, képeinek expresszionisztikus hevülete ellenére is, intellektuális fegyelmezetség jellemzi. Tudatos költő, s ez a tudatosság még kevésbé sikerült írásait is hitelesíti. (Forgács Antal)

MENEKÜLŐ MOZSA címmel ismét új kötettel jelentkezik Vas István. Könyvének címe találatosan jellemzi a benne felsorakozó versek eszmei és érzelmi világát. Valóban „menekülésről”, önmagáfordulásról van itt szó, ám a költőt ismervén, nem is olyan meglepő. A csodálatos inkább az, hogy legújabb kötete még csak nem is sejteti azt a lelki depressziót, amely meggyőzően okolni tudná a magával s a világ „apró-cseprő” ügyeivel mit sem törődő költőt.

Hogy hová, merre menekülne (egyik versében bizonyos „álomtáborokat” emleget) azt tudjuk. De

mi az a mélyben meghuzódó lemondásra készítő fájdalom, ami ezt kiváltja? — „Akikhez egy eszme vezet még, azok is mind rendre kivetnek“, — írja egyik szép versében. Dehát ki? Vagy talán csak nem arra gondol itt a költő, hogy olyan hirtelen és gyors elhatározással szakított mindazzal és mindazokkal, akikhez ez az egy „eszme“ vezetett? Miért akarja Vas István mindenáron ama közmondásbeliek szerepét játszani, amikor nem kétséges, hogy a Szent-Pál-mez illeti meg őt?

Nagyobb önfegyelmet, elmélyültebb hitet várunk tőle, hogy finoman csengő lírája erőteljesebb, öntudatosabb tartalommal olvadjon harmonikus egésszé. (Bétkó Sándor)

ÖRÖK JÁTEK. (Győri Illés István verseskönyve, Kolozsvár 1939.) A költészetnek egy nálunk igen elhanyagolt s általánosságban is letűntnek vélt formáját űzi Győri Illés István, aki harmincegy versét s egy kisebb verses játékát adta ki most egy kötetben. A tónus a sanzonköltészet érzelmes, közvetlen s kissé talán meghaladott korszákat idézi. Szerző azonban sikerrel tudja ezt a régi és avultnak hitt formát mai tartalommal megtölteni. S ha egyes versei témában is szigorúan megmaradnak e forma mellett (A bestia, Nagyváros, A pincérfiu s a pincérlány, A meg nem értett asszony stb.), másokban új, aktuális tartalom huzódik meg (Spanyol anya imája), sőt néhol érzelmes szárnyalásig is eljut (Erdély-anyám, A kis Olt és a nagy Maros). Kétségtelen, hogy ez utóbbiak azok, ahol Győri hozzátett valamit, a századelő ismert és neves sanzonköltőtől átvett örökségéhez. S bizonyos, hogy ha a versekből lépten nyomon kicsendülő emberisége még veszítene valamit néha túlzott érzelmességéből, új tematikájú versei határozottabb erőre kapnának. Ez természetesen már magatartás és vérmérséklet kérdése s arra, hogy ezt valóban meg is tudja ten-

ni, csak utalások kiemelt versei.

Kövesebb jót mondhatunk a kötet címét viselő verses játékról, mely ép' egyszerű és átlátszó szimbolikájánál fogva, erőteljesebb megjelenítést s az elnagyoltságtól inkább távol álló feldolgozást érdemelt volna. A kötet egyes darabjaiban fel-felbukkanó szentimentális lendület itt mintha teljesen cserben hagyná szerzőt s mintha rimeken kívül egyébire nem is lenne gondja. Figurái még mint marionettek is színtelenek.

A szépen kiállított kötet utalás a versírásnak egy nálunk, de az egész magyar nyelvterületen elhanyagolt és halottnak hitt formájára (KKJ.)

ELFUJTA A SZEL. A kölcsönkönyvtárakban néha hetekig kell várni, míg valaki kézhez kapja; nők között mostanában csak erről esik szó s miként egy beszámoló tudatja, a külföldi könyvkereskedések kirakataiban is mindennütt Margaret Mitchell ez a regénye áll a legfeltűnőbb helyen.

Mindig gyanus az ilyen nagyarányú közkedveltség, különösen ezer oldalas könyv esetében. Az eddigi tapasztalatok szerint a nagy könyvsiker ritkán illeti a legméltóbbat. Viszont nem érdektelen, hogy mi váltja ki ezt a széles érdeklődést, mit nyújt a könyv, ami érdemessé teszi annyi nő számára ezer oldal végigböngészését.

Egy nő ifjúsága pereg le előttünk; szerelem, házasság, bánat, — szülés, halál, gyász követi egymást. Ruhákról és táncmulatságokról ír a könyv, háború és éhség elevenedik meg soraiban. Az Északamerikai Egyesült Államokban Észak és Dél küzdelmeiről, a néger rabszolgák felszabadításáról mesél Margaret Mitchell. A zajló események között indul Scarlett O'Hara élete, a fenekestől felforduló világban bontakozik az elkényeztetett lány egyénisége.

Napfényes biztonság ragyogja be Scarlették életét. Végeláthatatlan

gyapotföldeken dolgoznak a néger rabszolgák, uraik lovaglással, kártyával, közös mulatozással töltik idejüket. Az uri otthonokban megszokott a hetekig, sőt hónapokig tartó vendégeskedés, pénzről és üzleti kérdésekről megszégyenítő lenne beszélni a „gentleman”-ok között. Mintha nem választana el bennünket tizezer mérföld és az Océán, olyan ismerős életfelfogás tárul elénk. Csakhogy erre mifelént „ur” volt a gentleman neve s kizárólagos magyar uri tulajdonságoknak számított a hanyag nemtörődomség s szilaj lovagiasság. Georgia, Virginia s Dél Carolina ültetvényein éppugy szerették a lovat, a bort, tisztelték a hölgyeket s nézték le a betűt, mint a magyar földbirtokokon. S a hölgyek is férfias szokásokat vártak el imádóiktól, lovasbravurokat és kártyacsatákat. Nem értették a könyveket s finomkodó étvágytalansággal csipegették az ételt. Egy hölgynek nem illik jóévtággal enni, — intette dadája a fiatal Scarlettet s szemére vetette, hogy még sohse ájult el társaságban.

1861-et írunk s az északi államok gyors fejlődése nem tűri Dél lassu ütemét. Szabad néger munkásokra van szükség a világvárosok gyár-áparában. Jövevény jenkik üzennek hadat Dél előkelő urainak s rájuk akarják kényszeríteni gyűlölt szokásaikat. Fehér emberek egyenlőnek mondják a négereket s az ellátott rabszolgából szabad és éhező munkást csinálnak. Háború kavarja fel a békés tanyákat s a szenvedés, szenny és nyomorúság áradata örök időkre elsodorta a régi napok derűjét. Ki életét, ki otthonát veszterte a nagy felfordulásban s alig akad, ki meg tudja vetni lábát a földindulásban. De Scarlett O'Hara élni akar. Tűzvészből, ellenséges csapatok közvetlen közelségéből menti meg életét. Ha kell, gyapotot arat, meggyilkolja a betörő Jenki katonát, hazudik, felkínálja asszonyiságát, érdekházasságot köt — de nem akar alulmaradni. Lekopott róla az előkelő máz, a hideg pénz-

szerezés vágya tölti el s majdnem eszelős félelem hajtja az új biztonság — a pénz felé. Nem törődik az-zal sem, hogy régi barátai nem állnak többé szóba vele. Nem tudják neki megbocsátani, hogy előkelő ur-hölgy letére üzletasszony lett belőle. De Scarlettnek beszélhetnek. A múlt elsüllyedt s ő a jövő felé fordult. A jövő pedig a jenkik s a pénz. Rhet Butler az egyetlen, aki megérti, aki felszabadítja Scarlett néha tétovázó lelkiismeretét. „Arra születél — mondja neki, — hogy mindenkit uralni akarj, aki hagyja magát. Az erők eralkodásra születtek s a gyengék alárendelésre”. Scarlett pedig erős. Szívében nem marad hely érzelmek számára, csak ifjúkori szerelme, Achley iránt él benne ködös rajongás s vad, görcsös ragaszkodás köti az apai otthon Tara föld-jéhez.

Bátor, erős akaratu nő Scarlett, megingathatatlanul tör célja, a menedéket ígérő pénz felé. Minden akadályt legyőz ez a kemény akarat, minden sikerül Scarlettnek. Háború, éhség, betegség nem bír vele, mindig és újból talpraáll. A régi világ összeomlott körülötte, háborús szenvedések, menekülés, sebesültek és halottak, nélkülözés veszi körül. Az események nagyon ismerősen intenek a múltból, a mostani nemzedék átélt szenvedései s a jövő fenyegető rémei elevenednek meg. S talán itt a könyv sikerének titka. Bizonytalanságban emésztedő, eljövendő megpróbáltatásoktól rettegő nők megnyugvással és reménységgel olvassák Scarlett történetét. Csak akarni kell s menekülés biztat a legsötétebb nyomorúságból is. Erős egyéniség előtt leomlik minden gát s az erős egyéniséget csodálja s erre vágyik úgy önmagában, mint másban a bizonytalan ma embere.

Az új idők rátermett embereket követelnek s Scarlett megállja helyét. Ékszerak, fényes otthon, gazdag férj a céltudatos törtetés jutalma, de a lélek békéje elveszett s Scarlett sohasem találja meg a bol-

dogságot. Tulságosan önmagába zárt lény, nagyon is önmagáért élő, hogyssem feloldódhatna a szeretetben. Még el sem jött az ifjuság vége, de a magányosság kísért minden szögletből.

Margaret Mitchell könyve végeredményben szerelmi regény, bár első felében helyenként éles társadalomkritikára bukkanunk. Rhet Butler miközben cinikusan helyesli Scarlett pénz utáni vágyát, soknak úgy tűnik, mintha igenlésével kigunyolná a tőkés erkölcsöt. Viszont csak úgy tűnik, mert az író nő ilyen értelmű szándéka nem jelentkezik eléggé. Társadalomszemlélete különben minden bírálat ellenére sem ha-

ladó, mert a kapitalizmus hibáival az elmúlt rabszolgatartó idők szépségeit állítja szembe. Az egész regényből kiviláglik, hogy Margaret Mitchell nem tudja vagy még inkább nem akarja felgombolyítani a felvetett szálakat. A könyv második felében egyre színtelenebb a társadalmi háttér, a meseszövéss egyre érzelmesebb s készül az elkerülhetetlen happy end. Hogy mégse jutunk el a boldog befejezéshez, ez kétségtelenül az író nő határozott szándékán mulik, viszont a könyv utolsó szavaiban nem tagadott meg tőlünk erre vonatkozólag egy ici-pici kis reményt. (Heves Renée)

D I S P U T A

HALÁSZ SÁNDOR ÉS BALOGH EDGÁR ZÁRÓSZAVAI A DUNAMEDENCE-KÉRDÉS VITÁJÁBAN

I.

Elvi és engesztelhetetlen ellensége vagyok a nyilvános vitáknak. Még napilapban itt-ott elképzeldhető és megengedhető a vita, folyóiratban azonban semmiesetre. A huszonnégy óra múltán megjelenő válaszra és ellenválaszra még talán emlékszik a vita bírása, az olvasó, de a folyóirat csak egy hónap múltán hozza a replikát, amikor az olvasóban már nem él a vita alapja, legfeljebb az a néhány kiragadott és kiidézett mondat, amelyet az ellenfél boncasztalra vet és kiproparál. De ettől az elvi állásponttól eltekintve a Balogh Edgar és közöttem folyó vita teljesen felesleges is, mert nem lehet célravezető. Mindketten csak „vadevezősködünk“ a Korunk tiszteletreméltó hasábjain, mert nem ül a katedrán az egyetemi szeminarium elnöke, a professzor, aki rendre és a tárgyra intsen bennünket. Így azután megeshetett, hogy Balogh Edgar nem is a Korunkban megjelent Dunamedence-tanulmányommal vitázott legutóbb, hanem önmagával, nem arról beszélt, amit én irtam meg, hanem amit ő szeretett volna megírni vagy megírva látni.

Két malomban örölkünk. Balogh Edgar szememrehányja, hogy nem hiszek a Duna mentén élő népek összefogásának szükségességében és *magasabbrendűségében*, holott ez én írásom erről nem is beszélt. Az a bizonyos írás precíz kérdést tett fel és — hitem szerint — arra maradéktalanul válaszolt is. A kérdés így szólt: „Megvalósulhat-e a Duna-medence?“ és a válasz így hangzott: „Nem!“ És kifejtettem, hogy miért nem. Nem elméletek izzadmányaival indokoltam, nem intellektuéli vágyálmokkal és kávéházi ködkepekkel, hanem Hitlerrel és Chamberlainnel, piachódítási ténylegességekkel és imperialista jelenvalóságokkal. Végigmentem ez egész vonalon, hadászati szemszögből vizsgáltam be minden rést, politikai